

ШОЧМО КАЛЫК ДЕНЕ ПЫРЛЯ

**Марий Элын калык писательже Миклай Рыбаковлан
(Николай Федорович Рыбаковлан) — 70 ий**

Марий Элын калык писательже, Россий Федераций да Марий Эл культурын заслуженный пашаенже, республикысе кугыжаныш да Олык Ипай лумеш премий-влакын лауреатше Николай Федорович Рыбаков тений 4 ноябрьыште 70 ий-ым тема. Ялысе тыглай рвезе гыч республикын госсекретарьже марте эртыме корныжо тўрлő йыжынан лийын. Тидын нерген Николай Федорович лудшына-влаклан каласкалаш кőныш. Кызыт ме тыланда тиде шарнымашым лудаш темлена. Материалым савыкташ журнал пашаен Игорь Андреев ямдылен.

ИЛЫШ-КОРНЕМ

— Шукерте огыл тошто фотографий-влакым ончен шинчылтым. Архивыштем нуно шуко погыненыт. Уло илыш-корнем шарналте. И.Палантай лумеш музыкально-театральный училищыште тунеммына годым 2000 ий марте илен шуына але уке манын шонаш йōратена ыле. Мо шонет, илен шуна вет! Кызыт пырля тунемме йолташем кокла гыч кок-кум ег веле илыше улына. Тунамсе неле, кочо илыш, мутат уке, мемнан тукымлан шке кышажым коден. Эртыме пўтынь корнем калыкнан илышыже, илыш йыжыг, обществын виякмыж дене кылдалтын.

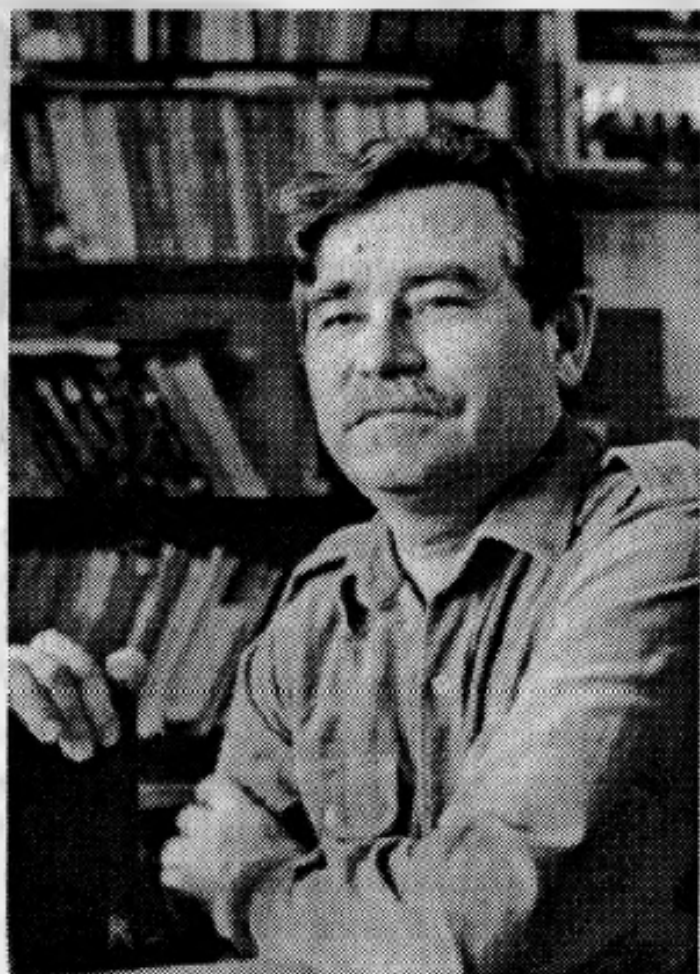
Авамын каласкалымыж почеш, колхозым ышташ тўналме пагытыште кочамым кулак радамыш пурташ шоненыт. Молан манаш гын тудын кок имныже, икмыняр ушкалже, моло вольыкшо лийыныт. НЭП пагытыште кочам икмыняр жап Озангыште приказчиклан ыштен. Ешыште ныл ўдыр да изиракше эрге лийыныт. “Могай мый кулак улам, — ойлен кочам, — мый вет чыла тидым шке вий дене чумыренам”. Туге гынат, кőн имныже, ушкалже, тарантасше уло, значит, тудо поян. Вара тыге кутырен келшенит: кочам кугурак ўдыржым нужна еглан, Рыбаков Федор Васильевичлан, марлан пуа да тудлан пōртым, клатым чоҥа, ушкал ден имныжым пуа гын, тудо кулак радамыш ок логал. Кутырен келшыме почешак ыштенит. А авамын пошкудо Курыктўр ялыште йōратыме качыже лийын, сўан нергенат

кутырен келшеныт улмаш. Туге гынат тудым виешак нужна ешыш марлан пуэныт. Вара кочам, чынжымак, ачамлан пörтым чоҗен, вольыкым пуэн. Мыйжат кочам денак шочынам да иленам. Ача-авамьын поро мутыштым йоча годым нигунамат колын омыл. Авам мыйым ок йöрате ыле. Молан? Очыни, сынем ачамла койын, а тудыжо йöратыдыме марий лийын.

Колхозым ыштымеке, илышна изиш саеме. Но сар тўҗале. Тудо жап моткоч неле ыле: кинде уке, тумлегым поҗен кочкынна, шудо вўдым йўынна. Илыш моткоч йöсö лийын. Латшым ияш улмем годым мый улыжат ик метрат пеле утларак кўкшытан лийынам. А вет лач тиде жапыште рвезе кушшаш, кап-вийым погышаш. 1948 ийыште, училищыште тунеммем годым, дистрофик семын больницыш логальым, урокыштак ушым йомдарен камвозынам. Тыл-

зе наре тушто эмлалтынам, вийым поҗенам. Тунам тыгай закон лийын: шымше класс марте яра туныктеныт, а умбакыже тунемнет — шўдö витле тенгем тўлыман. А кушто оксам муат? Кочам мылам ойла: уныкам, манеш, тынар оксам мый тылат тўлен ом керт. Тугакат кочкашна уке. Лек калыкыш, ала иктаж йöным муат. Мыйет лектынам да каенам.

Шарнем, Помар станцийыште, вокзалыште, тенгыл йымалне мален киём. Шонымем дене Озагыш кайынем. Ты жапыште вокзалыш, гўжлен, ўдыр-рвезе-влак пурышт. Шке коклаштышт ала-кушко кайыме нерген пеш кутырат. Тидым колын, мыйет тенгыл йымач лектым да нунылан ойлем: “Мыйымат пеленда налыда мо?” — “Тыйже кө улат?” — йодыт. Чыла радам дене умылтарышым. Нунет ойлат, маныт, каена Йошкар-Оласе педучилищыш, газетыште ешарен погымо нерген увертареныт. Ўдыр-рвезе-влак, билетым налын, вагонеш верланышт, а мылам окса укелан көра вагон коклаште да мойн ола марте толаш вереште. Толын шуна олаш, педучилищым кычал муна. Но приемный комиссийыште мемнам чотак “куандарышт”: ме поҗен ситаренна, яра вер уке. Музыкально-театральный училищыште, актерский отделенийыште, але яра вер улмо нерген каласышт. Ме тушко. Кызытат шарнем: Л.Сахаров, А.Искандаров да молат приемный комиссийыште шинчат. Мый нунылан почеламутым лудын ончыктышым, муралтышым, кушталтышым.

М.Рыбаков.

Йора маныт, кертат, чолга улат. Тылеч вара этюдым ончыкташ йодыт. А мо тыгай этюдшо, ом пале, колынат омыл тыгай мутшым. Заданийым умылтарат: урем дене ошкылат, а ваштарешет, ырлен, кугу пий лектеш. Мом ышташ тўгалат, ончыкто, маныт.

Кушто, манам, уремже, пийже. Умылтарат: тый шогымаштак йолет дене кайымым ончыкто, а пий нерген ушыштет шоно. Ынде пуйто ошкылам лиеш. Тыгодым ала-кўожо пий йўкым лукто. Мыет, лавыран йыдал, шўкшў вургем денак воктене шогышо рояль ўмбак кырт-карт веле кўзен кайышым. Тидым ужын, ик туныктышыжо, туманлен, мыйым рояль ўмбач шўдырен волтыш. Сайын ончыктенат, маныт, налына тыйым тунемаш. Тыге мый студент радамаш логальым. Мо онайже: пырля толшо ўдыр-рвезе-влак кокла гыч шкетын веле конкурсым эртен кертм. Шоныдымын-вучыдымын театральный отделенийште тунемаш тўгальым. Ныл ий тўшто шинчымашым, мастарлыкым погышым. Училищым йошкар диплом дене пытарышым. А тунам тыге ыле: кў йошкар дипломым налеш, тудо умбакыже тунемын кертеш. Вот ме, пырля тунемше ныл рвезе Ленинградыш, А.Н.Островский лўмеш Кугыжаныш театральный институтыш тунемаш каяш кутырен келшышна. Келшашыже келшышна, но кушто корнылан оксам муаш?

Пиалешна, А.Т.Тихонова, артистка, депутат ыле. Тудын деке миен энгертышна, чыла радам дене умылтарышна. Тудо мемнам республикысе Верховный Совет Президиум председатель И.Р.Москвичев деке наггайыш, мемнан азапна дене палдарыш. Иван Романович полшаш сўрыш. Тыге Ленинградыш миен шуаш окса лие. Но институтыш миен шумеш кўсенеш витле ыр веле кодо. Паленна, институтышто тудо жапыште марий студий тунемын, Р.Руссина, Альберт ден Иван Матвеевмыт, К.Коршунов да молат лийыныт. Но нунын — кенгеж каникул. Иван Матвеевше нигушкат каен огыл улмаш, общежитийыштак илен. Тушто ремонт каен. Мемнам, тунемаш пураш мийыше-влакым, спортзалеш верандышт. Эше увертарышт: санпропускным эрташ кўлеш. Тудлан ик тенгем тўлыман. А мыйын санпропускным эрташ огыл, кочкаш окса уке. Иван Матвеев вокзалыш вагоным ястараш каяш темлыш. Эр марте пашам ыштен, лучко тенгем ыштен нална. Кафеште котлетым кочкын лекмеке, экзаменым сдаватлаш кайышым, сочинений семын театроведческий статьям возаш кўлын. Ятыр тема гыч мый свободный теме манметым ойырен налым, Н.Арбанын “Кенгеж йўд” пьесыж нерген сераш тўгальым. (Тунам тиде пьесе М.Шкетан лўмеш театрыште ончыкталтын.) Но нойышет шижде нералтен колтенам. Мыняр жап неренам, ом шарне, преподавательын вачым пералтымекше веле помыжалтынам.

“Молодой человек, — манеш, — вы сюда пришли спать или экзамен сдавать? Почти все уже сдали свои работы...”. “Я тоже сейчас сдам”, — маным да икмыняр страницым писын гына серен пуышым. Вара, кум кече эртымеке, оценке дене палдарышт. Ончем, мыйын фамилием эн ончылно возалтын. А пырля мийыше моло йолташем-влак экзаменым кучен кертын

**Шола гыч пурлашке: Ф.Чуев, М.Рыбаков, С.Михалков
да чечен поэтесса Р.Ахматова.**

огытыл. Молан? Эн ондак, мый национальный темым тарватенам. А нуно, каласкалымышт почеш, возымаштышт түрлө статьяла гыч материалым кучылтыныт. Возаш тўналше рвезе тыге яндарын серен кертеш, ужат. Ты-гак шоненыт, очыни, туныктышо-влакат.

Ынде экзаменым умбакыже кучыман. Вес экзамен специальность дене. Колам, мыйым эн ончыч ўжыктат. Пурен шогальым, ончем, иктаж лучко ег шинча, нунын коклаште директор (тунам ректорым тыге маныныт) Николай Евгеньевич Серебряков коеш. Ала-кўжў мыйым комиссийлан палдара. Музыкально-театральный училищым актер семын йошкар диплом дене пытарышем да журналистика отделенийыш пураш шонымем пален налмек, Николай Евгеньевич коридорыш ўжын лукто да шуко жап актерский отделенийыш пураш темлыш, ончыклык нерген каласкалыш. Но мый шым кўнў, журналист отделенийыштак кодаш шонымем нерген ойлышым. Пенгыдылыкем ужын, тудо умбакыже сўрвалаш ыш тўнал, тунемаш пуренат манын ешарыш. Йошкар диплом тунемаш пурымаште кугун полшыш. Тыге вот институтыш логальым.

Институтышто кумшо курсышто тунемме годым ўдырым нальым, Валя дене таче мартеат келшен илена.

Татар драматург Т.Миннуллин (шолаште) да М.Рыбаков.

Тунем пытарымыж деч вара тудым направлений дене Донбассыш кол-теныт ыле, туштак йочана шочын. А мыйын направлений Челябинскыш ыле, культпросветучилищыш преподавательлан. Донбассыш миенам, Валя, манам, вот Челябинскыш направленийым пуэныт, мом ыштена? А тушто, мемнан па-черлан шогымо площадкыште, горком секретарь илен. Мыйын мийымым пален налмек, комсомол горкомыш пашаш налаш сӧрыш. Общественный пашалан мый тунамак чолга улам ыле, институтышто кумшо курс гыч ком-сомол комитет секретарь лийынам.

Но Йошкар-Ола гыч телеграмме тольо, Министр-влак Совет вуйлатыше Г.И.Кондратьевын подписьше дене. "Приглашаем на работу в родную рес-публику. Квартирой обеспечим. Приезжай". Ме, шуко шоныде, мо улшо вур-гемым погалтен, тышке толна. Толашыже толна, но икмыняр жап пашам му-ын ышт керт. Мом ышташ? Миен лектым Кондратьев деке приемышко. Тушто, мо кӱлешым рашемден, паша верым муаш сӧрышт. Вес кечынже, культур ми-нистерствыш ӱжыктен, радиоинформаций отделыш режиссерлан шогалаш тем-лышт. Кӧнышым. Паша палымыла чучеш. Тунам комитет председательлан З.М.Антоненко ыштен. Тудын деке мийышым. А тудыжо пеш йывыртен, ма-рий режиссер эреак кӱлеш, манеш. Тыге радиокомитет гыч пашам тӱнгале.

М.Рыбаков (шолаште) да чукча писатель Ю.Рытхэу.

Такшым институтышто тунеммем годымак пашам ышташ логалын. “Ленинградская правда” газетыште (театральный критике предметым тиде газетын пашаенже вӱден, тудак пашаш ӱжын), Изи академический оперный театрыште тыршенам. Адакшым “Ленфильм” киностудийыште ныл киносӱре-тыште массовкышто модынам.

Икмыняр тылзе режиссерлан ыштымек, Антоненко шкеж деке ӱжыкта, заместитель ставкым пузныт, манеш, тушко мыйым шындаш темла. Тыге ныл ий заместительлан ыштышым. Тунам онгай, весела жап ыле: запись уке, кажне передаче вигак эфирышке каен. Кызытат шарнем, икымше постановкым М.Шкетанын “Якшывайже” почеш шындышна.

Вара ик кечын Министр-влак Совет вуйлатыше Кондратьев ӱжыкта, культур министрлан шогалаш темла. Келшаш перныш. Кызыт шарналтем тудо жапым да, шуко йонылыш ышталтын, шонем. Эх, тунам тидым тыге ышташ кӱлеш ыле манынат шоналтеш. Жапшат тунам весе лийын, опыт йӱршын гаяк уке, да эше самырык койыш.

Министрлан шогалмек, пашашке вигак вашталтышым пурташ тӱнална: театр-влакым иктеш ушышна, театрально-концертный объединенийым ыштышна.

Теве Москваште Марий АССР-ын кечыже-влак эртышаш улыт. Мый тушто ончыкташ концертный программ ямдыленам. Тиде программ Уравлан, партий обкомын икымше секретарьжылан, ончаш пузныт. Садет, он-

чен лекмекыже, мыйым пеш вашке шкеж деке ўжыкта. Тый мом, манеш, ыштылат. Тыйже, манеш, политически безграмотный айдеме, националист улат. Молан тыге шонеда манын йодам. Концертыште, манеш, Н.Хрущев да молат лийыт, а тыйын программыште пелыже утла марий номер-влак улыт. Мутат уке, программыште руш, татар, удмурт, чуваш номер-влак лийыныт. Мыланем концерт программывашталташ темлыш. Мый шым көнө. Ну, шурга, ну шурга. Колыштым-колыштым шургымым да луктын ойлышым, тендан дене пырля тетла пашам ышташ ом тўгал, маньым.

Куш пурет, тўгалат, манеш, эше ныйлола сөрвален толат. Таче кече гыч мый министр омыл маньым да, омсам кроп петырен, лектын кайышым. Пеш чот шурген кодо Ураевет. Ик кече пашаш шым лек, вес кече. Т.И.Горинов, тунам Министр-влак Совет вуйлатыше ыле, йынгырта, мом ыштылат, манеш, да Ураев деке мияш темла. Мый тореш лийым. Бюро деч ончыч ўжыктын, тушкат миен омыл. А бюрошто кадровый йодышым эн ончыко шындышт. Заявленишыже мый творческий пашаш куснымылан көра министр должность гыч корандаш йодынам. Мый тунам СССР писатель ушем член лийынам.

Икмыняр жап кутырымек, паша гыч корандышт, вес паша верым кычал муаш сөрышт. Вара культпросветучилище директорлан, преподавательлан каяш темлышт. Нигушкат шым кай, талук наре мөнгыштак возкален шинчылтым.

Ты жапыште Ураев колен колтыш, республикиш В.П.Никонов тольо. Очыни, мыйын нерген тудлан ала-көжө каласкален.

Революционер уло мемнан икте, маныныт, министр должность гыч шке кумылын каен, кызыт нигушто ок ыште, возкален кия. Личный делам ончен лекмеке, тудо ик кечын кас велеш мыйым шкеж деке ўжыктыш.

Тудо кечын ме коктын шым шагат кас гыч шагат йўд марте кутырен шинченна. Тыге ок лий, манеш, айда пашам тўгал. Кызытеш "Марий коммуна" газет редакторын алмаштышыжлан шогалаш темлышт. Шукат ыш эрте, "Пачемыш" журналын тўн редакторжылан пенгыдемдышт. Тушто кок ий наре тыршенам. Тираж тунам мемнан кандашле тўжемыш шуэш ыле. Журнал СССР мучко шарлен. "Пачемыш" деч вара Гостелерадиокомитет председательлан шогалтышт. Коллектив кугу, паша шуко. Но йөсө деч лўдмо огыл, эре ончыко ончен иленна. Теве, мутлан, тўрлө чиян телевиденийым Юл кундемыште ме эн ондак ыштенна. Телевиденийын кызытсе пөртшы-мат мыйын годымак чоңымо. Председательлан лучко ий ыштыме жапыште шуко поро паша илышыш шындалартын. Эре депутат лийынам, вич со- зыв почела.

Виктор Петровичын Москвашке кайымеке, ик жап гыч республикым вуйлаташ Г.А.Посибеевым колтышт. Мыйын тынар шуко жап ик вере пашам ыштыме пален налмеке, вашталташ кутырен келшышт. Писатель ушем вуйлатыше В.С.Столяров пенсионер лекте, олмешыже мыйым сайлышт. Ты жап мо дене шарнымашеш кодеш? Эн ондак, республикыште Совет лите-

ратур кечым эртарышна. С.В.Михалковын вуйлатыме делегацийыште мы-
няр лўмлō писатель-влак лийыныт! Вара финн-угор писатель-влакым ик-
теш ушаш шонымаш шочын. Но кузе тудым илышыш шындараш? Шуко ег-
же тиде пашам йўштын вашлие. Но мый тўналме паша деч чакнаш шонен
омыл. С.Михалковат полшаш сōрыш. Окса дене ММЗ директор Ю.Свирин
полшыш, лу тўжем долларым ойырыш. Тыге финн-угор писатель-влакын
икымше тўнямбал конгрессышкышт шуко кундем гыч писатель-влак чумыр-
гышт, эсогыл Канада, Швейцария гычат уна-влак ылыч. Тыршымом ужын, Сер-
гей Владимирович мыйым Москвашке пашаш ўжō, национальный литерату-
р шотышто секретарьлан. Те, манам, кумшо ег улыда, кудо мылам Моск-
ваште пашам темла. Ондак, министрлан ыштымом годым, йот эл-влак дене
келшыме обществыш отдел вуйлаташ, вара телерадиокомитетыш радиове-
щаний шотышто управлений начальниклан ўжыныт. Мый, манам, тышан шо-
чынам, тыште кушынам, айдеме лийынам. Садлан нигушкат ом кай.

Писатель ушемыште шуко мероприятийым эртарена. Южыж нерген кы-
зытат порын шарнем. Ик жап гыч мыйым Россий писатель ушемын секре-
тарьжылан сайлышт, марий кокла гыч икымшым.

Вара перестройко жапет тўнале. Республикын икымше президентшы-
лан В.М.Зотин сайлалте. Ик кечын мыйым ўжыктыш, госсекретарь долж-
ноштым темлыш. Мый, нигō дене кутырыдеак, келшышым. Тунам пашам ыш-
таш пеш неле ыле. Рыночный экономикым огына пале, чыла у, палыдыме
лийын. Элысе илыш дене пырля меат ончыко ошкылынна. Шўртнен, кам-
возын... но ончыко.

Госсекретарь паша шуко вийым налe. Мый нелын черланышым. Врач-
влак паша гыч каяш темлат, операцийлан ямдылат. Шижа, вий ончычсо
гай огыл, паша ыштыме кумылат начарештын. Чыла шонен-вискален лек-
меке, паша гыч кайышым. Кызыт мōнгыштак тошкыштам...

ТВОРЧЕСТВЕМ

Мый школышто тунеммем годымак тўрлō газетлаш заметке-влакым во-
зен шогенам. Сар годым драматург С.Н.Николаевлан серышыMAT колте-
нам ыле, писатель кузе лияш — умылтараш йодынам. Сергей Николаевич
вашмутым пуэн, сайын тунемаш, шуко лудаш темлен. Вес могырым онча-
лаш гын, мемнан тукумыштак возышо-влак лийыныт. Мутлан, кочам цер-
ковно-приходской школым пытарен, рушла “Илеть” лўман романым чыра
тул дене серен. Ала-кōлан лудаш пуэн, да тудыжо йомдарен. Кудымшо
классыште тунеммем годым мыят “Сўан” лўман трагедийым возенам. Ко-
чам пōртыштō чуланым ыштымыж годым тетрадь листок-влакым улыжнек
пырдыжеш пижыктен пытарен. Чот вуеш налынам ыле тунам.

Икымше кугу пьесым Ленинградыште тунеммем годым рушла серенам.
Уш тунам ситен огыл, ик экземпляр дене веле печатлыктенам. Оперный те-

атрыште тунам ыштенам, шуко артистшым паленам. Икана мутланыме го-
дым мыет пьесе нерген нунылан каласкалышым. Ик балерина, палыме дра-
матургем уло манын, лудаш нале. Арня гыч пьесем пörтылташ йодым. Ту-
дет палыме драматургшылан лудаш пузнам мане. Икмыняр жап гыч саде
балеринет мылам ойла, пуйто драматургет соавтор лияш темла, "Ленфильм"
студийлан киносценарийым воза. Мый шым көнö, пьесем пörтылташ йодым.
Тудо ок пале, манеш, кушко пьесетым пыштен. Иктаж идалыкат пеле гыч
киносүрет лекте, лүмжым кызыт ом шарне, сюжетше чылт мыйын возыме
гаяк. Ленинградыште тунеммем годымак ойлымаш-влакым серкалаш тўна-
лым, "Ончыко" журналышкат колтеденам. Возаш тўналме жапыште Ос-
мин Йыван пеш кугун полшен. Мыскара ойлымаш, сценке-влак калык твор-
честве пörтын "Репертуарный листокрыштыжо" лектеденыт.

Икымше шындыме пьесем — "Кок эрге". Тудым режиссер С.И.Иванов
шынден. Вара "Керемет корем воктене", "Тошто тан", трилогий ("Салтак
вате", "Онтон", "Кинде"), "Морко сем", "Венгр рапсодий", "Томаша" да
молат ош тўням ужыч. Возымо кажне произведенийже авторлан шерге.
Кугу событий семын кышам кодыш "Мокмыр" фантазмагорий. Тунам КПСС
лўнген шога ыле гынат, тудын ваштареш возаш лийын огыл. Ну... пьесым
возенам, а лўм уке. Шуко жап кычалым, келшышым шым верешт. Мийы-
шым культур министерствыш, пуышым В.Л.Николаевлан (тунам министрын
заместительже ыле) лудаш. Лўм нергенат шоналташ йодым. Садет лудын
лектын, келшен тудлан. Муынам, манеш, лўмымат: "Мокмыр" пеш келшен
толеш. Тыге тиде лўмеш шогална. Тиде пьесе нерген ала-кö обкомыш шиж-
тарен. Г.А.Посибеев, икымше секретарь, рушлаш кусараш йодын. Руш ва-
риантым лудын, пеш шуко вере йошкар карандаш дене удыркален. Тудо
жапыштак мыйым шыгыремдылаш тўнгалыч. Пиалешем, "Правда" газетеш
"Мокмыр" нерген моткоч сай рецензий лекте. Тидыжат спектакльлан сце-
ныш лекташ полшыш.

Шке возымо произведением кокла гыч мылам поснак шерге улыт три-
логий, "Морко сем"... Нине пьесылаште айдемын чын тўсшö, илышыже он-
чыкталтыт. Тунам вет калык шке элжын чын патриотшо лийын, совет ай-
деме улмыж дене кугешнен. Кызыт чыла тиде мондалтын.

Писатель илыш шуко палыме ег дене вашлияш, кутыраш йöным ыштен.
Мый тачат порын шарнем башкир А.Мирзагитовын, татар Т.Миннуллин, м,
чуваш А.Емельяновым, мордва И.Калинкиным, удмурт С.Самсоновым... Чы-
лашт нерген каласкаленат от пыtare.

Родем-влак, ваш-ваш келшен илыза, лудса марла лекше произведений-
влакым. Мый моткоч ўшанем марий йылмым вияндымаште "Ончыко" журнал-
лан. Марий йылмым йöратыше-влак! Тек "Ончыко" журнал тендан ўстембал
книгада лиеш. Кеч шерге, кеч шулдо тудо лийже, садак тудым налын лудса.

Редакций коллективын вийже ситыже тиде неле жапым илен лекташ.
Ида чакне шенгек, эре ончыко пенгыдын тошкалын кайыза.